

Dumagét

A Szegedi Egyetem *Acta Juridica et Politica* című kiadványsorozata nem tartozik a széles körben olvasott periodikumok közé - jóllehet 68. köteténél tart. Voltaképpen önálló lenyomatokként kézbe vehető tanulmányok ezek, amelyek között csak olykor akad egy-egy hosszabb terjedelmű. *Révész Béla* az elmúlt években rendre ilyeneket tesz közzé, néhány előzetes vagy párhuzamos folyóiratközlést, tanulmánykötetben való megjelenést leszámítva mindig az *Actákban*. Kutatási területe az állambiztonsági szolgálatok háború utáni története, szervezettörténet és beágyazódás a kor politikájába, ideológiai küzdelmeibe, határon belül és túl. A negyvenes évektől egészen a rendszerváltásig tart kalandozásainak terepuma - a *Rendszerváltás forгатókönyve* című kiadványsorozatban közzétett áttekintő munkája az 1989-es ellenzéki kerekasztal titkosrendőri megfigyeléséről a maga nemében abszolút úttörő jelentőségű volt. A szegedi akadémikus sorozatban „elbűjtatott” írások azonban érdemtelenül kevés figyelemben részesültek. Legutóbbi műve önértéke mellett ez indított rá, hogy ehelyütt e nem éppen szokványos könyvvel foglalkozzam.

A mű tárgya az 1989-90 fordulóján, pontosabban 1990. január első napjaiban kirobbant, *Duna-gate* néven elhírhedett botrány. Ahogy emlékezetes, azokban a napokban az SZDSZ és a Fidesz közös sajtótájékoztatója nyomán ismeretessé vált, hogy a Belügyminisztérium III/III., úgynevezett belső reakció elhárító csoportfőnöksége a sztalinista alkotmány radikális módosítását követően is folytatja az ellenzéki (rendszerváltó) politikai erők és személyiségek titkos megfigyelését, s ennek eredményeiről a régi rutin szerint tájékoztatást ad a kormány és a Magyar Szocialista Párt vezetőinek. Ez a leleplezés párosult azzal a nem kevésbé „megdöbbentő” közléssel, hogy az állambiztonsági szervek nagyarányú iratmegsemmisítést folytatnak - mire a nyilvánosság nyomására ezt leállították, eltűnt az államvédelem 1945 utáni dokumentációjának tetemes része. A skandalum nyomán lemondott az állambiztonságért felelős miniszterhelyettes, a csoportfőnök, végül maga a belügyminiszter is, a szolgálatokat átszervezték. Az ügyben vizsgálódott belső, minisztériumi bizottság, országgyűlési különbizottság, ügyészség és bíróság s persze - azóta is - a sajtó. Akárhány esetben előkerül az állambiztonsági szervezet, annak hivatásos állománya és hálózata (tizenhét év alatt jó néhányszor, már-már periódusos rendszert alkotva az év első négy-öt hónapjában), nem hiányozhat az utalás *Duna-gate*-re, iratmegsemmisítésre, személyi, szervezeti és szellemiségi folytonosságra, valamint az intézmény súlyos történetére a szocialista rendszerben, illetve - más szempontból - a hozzá, működőképességéhez fűződő vitális jelenkori érdekekre.

Révész tanulmánya korrekt leírás arról, amit az állambiztonság 1988-89-es ügködéséről jelenleg tudhatunk. Bár a könyv egy némiképp zavarba ejtő módon megfogalmazott célkitűzéssel indul - mely szerint a politológiának „meg kellene szabadulnia a történeti megközelítés dominanciájától” (14. o.) -, ezt szabályos történeti narratíva követi. Alapanyaga részben a korabeli sajtó, részben olyan dokumentumok, amelyek „megúszták” a megsemmisítést, s a szorgalmas szerző különféle levéltárakból bányászta ki őket. Ezek java része az állambiztonság kollektív identitásával foglalkozik. Ez az identitás 1988-89-ben alaposan megrendült, de a testület derekas erőfeszítéseket tett rá, hogy újrapozicionálja magát. Előbb az 1988-as, mára szinte tökéletes feledésbe merült „modellváltó” retorika és „elképzelések” jegyében, utóbb mindinkább a rendszerváltás perspektívájában.

A hasonló irányultságú, de többé-kevésbé nyilvánosan működő szervezetekhez képest az állambiztonság békés átmenetét különösen nehézé tette az a lényegi vonása, hogy „fedésben” dolgozott. Nem valószínű, hogy, mondjuk, a Magyar Néphadsereg tisztikara kevésbé volt elkötelezett a kommunista ideológia iránt, mint az államvédelem hivatásosai. Mégis, miután leküzdötték a nyilvánosság szituációjában törvényszerűen fellépő gátlásait, nagyon sikeres rekonverziót hajtottak végre, hogy más példákat ne is soroljunk. A *médiákban* (sic) fellépő, elkötelezetten reformer titkosrendőr azonban nem vált a rendszerváltás paradigmatisztikus alakjává. (Révész azért bemutat néhány példát a kísérletekre - mert próbálkoztak vele...) Belül, az irodák diszkrét homályában

születtek átalakítási tervek, ezek azonban nem nagyon szivárogtak ki. Révész Béla munkamódszerének jellegzetességei közé tartozik forrásai hosszas, sok esetben teljes terjedelmű idézése, így az olvasó is megítheti, hogy a *szerv* köreiben eléggé meg voltak győződve arról: szükség lesz rájuk a jövőben is. Kissé nehezebb volt ugyan meggyőzni magukat, hogy például az állampárthoz hasonlóan már régóta a demokratizáláson dolgoztak - az évtizedes praxis illetően átértelmezése nagy erőfeszítéseket igényelt volna -, de a dolog folyamatban volt. Az állambiztonság gyökeres átalakítása a jelek szerint némileg elkerülte a rendszerváltó erők figyelmét is, vagy legalábbis hátrább sorolták a teendők között.

Révész Béla könyvének alapvető problémája, hogy ezek után sem tud választ adni címbeli kérdésére: *mi is* a „Duna-gate” jelentősége a rendszerváltás történetében? A visszavonuló szovjet típusú rendszer elitje nem első és nem utolsó alkalommal volt kénytelen a *múltból* érkező csapást elviselni. E csapások közül jó néhány összefüggésben állt a kontinuitások kérdésével, vagyis nem *csak* az állambiztonság ügye vetette fel azt. A könyv nem elégszik meg azzal a magyarázattal, hogy a botrány az MSZP legitimációja elleni sikeres támadás volt (bár eléggé sokszor emlegeti). De miközben apróra megismerjük az érintettek akkori és későbbi magyarázatait, valahogy hiányzik Révész *víziója* az egésztől: a könyv végén magunkra maradunk kérdéseinkkel: mi is volt ez az egész? Jogelméleti, politikatudományi és történeti bevezetője, meggyőző forrásismerete után ezt várnánk a szerzőtől, de adós marad vele. Lehet, hogy Révész Béla, aki láthatóan mélyen hisz a dokumentáció bizonyító erejében, semmit sem kíván kockáztatni, amit alátámaszthatatlannak vél.

Nem mesék fabrikálását kérem számon, s kifejezetten üdítően hat, hogy Révész tartózkodik az összeesküvés-elméletektől, az omnipotens szupermenekből álló államrendőrség képzeteitől. Saját hipotézisem Révész narratívájára épít, meg amit magam tudok e szervezet gondolkodásmódjáról, divatjamúlt szóval „lelkületéről”. Azt gondolom, hogy a viszonylagos szélcsend ellenére 1989-ben *belül* biztosak lehettek abban: a titkosrendőrség ügye mindenképpen napirendre került volna. Ha nincsenek „lékek” (a Lovas Zoltánt és operatőrét az állambiztonság épületébe csempésző Végvári József őrnagy vagy a Beszélőnek „kipakoló” Bajcsi István), akkor legfeljebb később. Az államvédelemről a nemzetbiztonságra való áttérés legkézenfekvőbb módja nem a politikai köpenyek forgatása lehetett (bár erre is akadnak utalások), hanem az ideológiai rendőrségről a *professzionálisra* való váltás, a profi zsaru identitásának kialakítása. Ehhez át kellett strukturálni a múltat is. Révész hosszan idézi Horváth József III/III. csoportfőnök 1990. januári igazoló jelentését. Ez esetben egyetértek a hosszas citátummal. Horváth az átmenet kivételes pillanatában örökölte meg a testület lelki váltását, múlt, jelen és jövő revelatív dokumentumát állítván elő. Akad benne közönséges, rutinszerű hazugság (1989 októbere után nem nyomoztak pártokra), bizonygatás: jók leszünk (szélsőséges - értsd: kommunista - erők visszarendeződésre törekednek, de a szolgálat áll a vártán az Alkotmány védelmében - Horváth tisztelete kifejezéséül az alkotmány szót minden összetételben nagy kezdőbetűvel írta...), önkritika (a reformtervek kidolgozása késett, „régie reflexek” emlegetése), elképzelés a jövőre (olyan „biztonsági szolgálat, amely... rendelkezik a különböző területeken és közegekben működőképes pozíciókkal” - ez a hálózat és a működési jogosítványok *megtartására* utal) stb. Horváth azt állította, hogy az iratmegsemmisítések azt bizonyították, hogy a szerv elfogadta a rendszerváltást - hisz a korábban jogellenesen gyűjtött adatokat meg kell semmisíteni, nem? „Ma sincs arra semmilyen jogi és politikai garancia, hogy a későbbiekben a korábbi időszakra vonatkozó adatokat kik, mikor és kik ellen használhatták volna fel (sic)” - fordította ájtatosan a menny felé szemeit a vezérőrnagy. (126-127. o.)

Horváth nagyon jól ismerte a garancia nélküli állapotot, hisz abban nőtt fel sorozott ávósból belső elhárítófőnökké. A megsemmisítés - ezt nem szabad elfelejteni - a kádári Magyarország végvonaglója idején zajlott, s nyilván ahányan érdemben közreműködtek benne, annyiféle céljuk volt *már* vele. Befért a testület önvédelme (a bizonyítékok eltüntetése), zsarolási potenciál létrehozása (egy-egy iratok kiemelésével, testületi, politikai és magáncélok), nagy vagyoni tételekre menő ki-, át- és megmentések. Állandó közfigyelem híján a békés átmenet körülményei között inkább az lenne a logikus, hogy tovább kerüljék a feltűnést egészen a kényes operációk végéig. Eredménye üres irattár lett volna a BM-ben, de teli kamra az NBH-ban és magánlakásokon - bizonyos kavargás után a valóság leginkább ehhez is hasonlított és hasonlít ma is. Révész Béla csak nagyon mellékesen említi, hogy az eredmény megfosztotta a magyar társadalmat múltja megismerésének egy fontos

tárától. Nem gondolom, hogy a „Duna-gate” az átmenet huszárvágása, sikeres titkosszolgálati játszma lett volna az átmentés érdekében. A sok *duma* inkább megzavarta a játszmát. Ami szomorú, ma sem *mi* állunk nyeresre benne.

Révész Béla: A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében (Politológiai értelmezési lehetőségek). Szeged, 2006, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Tudományos Bizottsága, Acta Juridica et Politica, Tomus LXVIII. Fasc. 19. 132 oldal, á. n.